

Тања П. Којић¹
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност и језик

ОДНОС ЖИВОТИЊА : ЧОВЈЕК У ПРОЗИ ВЕЉКА ПЕТРОВИЋА²

Улога животиња у литератури одувјек је била не само тематски него и стилски значајна тема још од Езопа и од Орвела. Књижевна критика уочила је да Вељко Петровић посједује вјештину великог приповједача и посматрача живота, нарочито из домена животињског свијета, називајући га најбољим анималистом у српској књижевности. Присутност животиња у приповијеткама Вељка Петровића налази се у срцу његове приповједачке драматургије и указује нам на повезаност и рефлексију животињског свијета у људском и обрнуто. У својим приповијеткама Петровић нам открива да у анималном свијету има занимљивих појединости, као и у људском, и да животињска створења често имају приснији и чистији однос од јединки у људском свијету. У овим приповијеткама животиње и птице доживљавају драме, имају готово људска осјећања, а писац нас уводи у тајне природе и посредством своје љубави придобија и нас за тај свијет.

Кључне ријечи: Вељко Петровић, анимални свијет, животиње, природа, приповијетка

1. УВОД

Свако вријеме мора обновити читање, тумачење и разумијевање књижевног текста. Новија критичка свједочења о прозном опусу Вељка Петровића своју пажњу не усмјеравају на његове приповијетке у којима је доминантан анимални свијет. Текстови се углавном односе на његову лирику „и не дотиче витална и продуктивна језгра модернијег књижевног стварања” (Гордић 2000: 6). Проглашен за једног од највећих анималиста и ентомологиста³, Петровић показује изражену пријемчивост за видик и предиво, за сва жива бића: „Нигде сунце и снег, поље и шума, и толике биљке, птице и инсекти не обитавају у прози српског језика овако живо и обилато, у оваквом сплету боја, мириса, додира и звукова”

1 tanjakojic2017@gmail.com

2 Рад је саопштен на XV научном скупу младих филолога Србије, *Савремена проучавања језика и књижевности*, април 2023. године.

3 Младен Лесковац је запазио да Вељко Петровић посједује „вештину великог приповједача и посматрача живота, нарочито из животињског света”, и да се због тога може рећи да је он „најбољи анималист и ентомологист у српској књижевности” (Лесковац 1968: 251).

(Гордић 2000: 25). Петровић је проникао у животињски универзум, а посебно у његов исконски, а загонетан однос са људским бићем.

Александар Пејовић писао је да књижевна критика није довољно пажње посветила Петровићевим приповијеткама о животињама: „Петровићеве приповетке о деци, о односу деце и животиња, о односу одраслих и животиња књижевна критика није довољно проучила, а он је баш у њима најбоље испољио своје литерарне квалитете” (Пејовић 1977: 159). Мали је број писаца који су попут Вељка Петровића знали продријети у свијет домаћих, дивљих животиња, па чак и у свијет оних сићушних инсеката, чија појава у његовим приповијеткама није случајна.⁴ Вељко Петровић често посредством животиња слика стања, нарави и ликове из војвођанског грађанског друштва у његовом опадању, дегенерисању и националном осипању, а исто тако и наговјештава буђења и придизања у редовима интелигенције и омладине пред ратове. Анимални свијет у прози Вељка Петровића смјештен је у сеоску и градску средину. Иако препознат као писац који се окреће градској средини: „Пејсаж у граду су људи, његови становници, а основна фабула и садржај градске приповетке: међуљудски односи и друштвене прилике” (Кош 1980: 184), Петровић у појединим приповијеткама показује да и у граду у коме су најважнији економски односи и питања имовине, има мјеста и за анимални свијет.

Он зна војвођанску провинцију као што је нико до данашњега дана није познавао: зна њен интензивни и спори живот, њену подмуклу вулгарност и рафиновану трулеж, њене анималне грехе и отровне покорне, – зна јој поезију и прозу, – њене травке и тице, бубе и звери, ствари и мирисе и ирационално испод опипљивог, и оно што се може нагло изродити из овог што јесте. (Лесковац 1968:251)

Своју наклоњеност ка животињама најбоље је изрекао у разговору са Савом Кличковићем: „Ја сам још од малена имао посебан однос према животињама уопште. Погледајте дивље животиње, на пример лане. Цела слобода шуме је у тим очима, па гарциозни покрет” (Кличковић 1977: 47).

2. ОДНОС ЖИВОТИЊА : ЧОВЈЕК

Свијет птица је велика тема Петровићевог стваралаштва: „Отуда животиње и птице у његовим причама доживљавају драме, имају готово људска осећања” (Пејовић 1977: 163). Једна од најзначајнијих Петровићевих приповиједака која тематизује птицу је *Голубица са црним срцем*. Она у себи спаја мотив птице са мотивом дјече, а у средишту је

⁴ О малим, наизглед безначајним животињицама попут бубе или лептира, у приповједачком ткиву (*Наш учитељ четвртог разреда, Маријо, где си?*) Вељка Петровића можемо читати у тексту Светозара Кољевића *Приповједачка уметности Вељка Пејровића* (Кољевић 1985: 134, 135,136).

смјештена прича о плахој, али ексцентричној голубици, која је угинула због своје жеље да што дуже лети. Паралелно са њом тече прича о Дарчи, која исто страда, због безумног заноса слободне љубави. Петровић приповиједа о заносу, страсти и љубави према узгајању племенитих голубова посредством чега се развија младалачка љубав између Мише Теодоровића и Даре Мороквашићеве. Голубарење, као једна права страст, довела је у везу људе који иначе, ни по чему, не би требало да комуницирају међу собом.⁵ Голубови, као и њихов свијет, нису идеализовани, него су приказани као свијет птица које нападају све могуће болести, које рђаво врше своје брачне и родитељске дужности. Њих карактерише непостојаност и краткотрајност љубави: „Њој је ово кратко време довољно било да увиди како је то, у суштини, пакосна и несавршена животиња; како је цео њихов живот испуњен међусобном тучом, неверствима и прљавштином” (Петровић 1964в: 145). Врло је важно Петровићево запажање да голубарска хроника није забиљежила ниједну голубарку.

Чак ни оне мушкобање девојчице које никада нису прихватиле лутке но су се јуриле с дечацама по игралишту и хватале се мерећи своје мишице – ни оне никада нису обраћале пажњу голубовима. То је одувек остала искључиво мушка ‘пација’. (Петровић 1964в: 133)

Дара, односно Дарча, како су је другови звали, јер им се њено право име чинило исувише њежно у односу на њен карактер, била је голубарка, али не права, јер није имала своју трупу. „Али, што се тиче разумевања и љубави, достигла је савршенство као ретко који мушкарац” (Петровић 1964в: 134). Била је редован и равноправан члан дјечачког друштва.

Воштили су је и родитељи и учитељице због тога што је „срамота” завлачити се тако с мушкарцима по таванима и тршћацима, али она очевидно није разумела ни осећала у чему је та срамота и шта му то заправо треба да значи. (Петровић 1964в: 133)

Мишиним одласком на факултет, Дарчи је припало старање о голубовима.

Видиш, Дарча, то нема нико на свету. Гледај моју црнку. Нема те трупе за коју бих је дао. Ни она не може тако што да излеже. Нека. Кад угине нека се приповеда да сам је ја једном имао. (Петровић 1964в: 138)

Дарча схвата да су љубакања, љубоморе, туче и невјерства нешто што је већ видјела и у људском свијету, те да је свијет тих птица много далек од појма идеалног. С временом почела је да завиди голубовима на

5 Дарчин отац је био порески званичник, иако је живио у „господском” крају, никада га господином нису звали. Мишин отац је био адвокат, богат и угледан човјек, охол и снисходљив према „малом” свијету.

могућности лета. Њена опсједнутост голубовима временом је постајала све већа, па им је тако почела давати имена својих познаника.

[...] а своје име, разуме се, дала је Црнки, што је силно увеличало њену љубав према томе несвесном, малом створу. Нешто ју је као болело што је Црнка немарна мајка, те њен мужјак мора и дању и ноћу да седи на гнезду и после, скоро сам, да храни младе. Зато се и кикотала у себи што га је назвала Мишом. Али годило јој је и ласкало што се сви мужјаци врте око ње, што она све њихове комплименте прима гиздаво захваљујући и грациозно климајући главицом, али се тешко подаје и своје венчаноме Миши. (Петровић 1964в: 142)

По Мишином повратку кући голубове више није жалила и грдила их је због рђавих навика. „Њој је ово кратко време довољно било да увиди како је то, у суштини, пакосна и несавршена животиња; како је цео њихов живот испуњен међусобном тучом, неверствима и прљавштином.“ (Петровић 1964в: 145) Пет година им је била посвећена, а само је једном видјела праву љубав, „само један пар који је до краја остао веран једно другом, који је и под старост легао већ празна, јалова јаја, али држао се вазда у љубави, једно крај другог“ (Петровић 1964в: 146). Њена жеља била је да се голубови распусте, а да њој припадне Црнка, да код ње умре као удовица и калуђерица. Њеном упорношћу голубове су затворили током најљепших дана, довели их до лудила, а голубицу са црним срцем одвели у смрт. „Мрзим је. Благо њој што су је тако волели и што је тако дивно, на висини скапала. А ја ћу ту, у овој прашини.“ (Петровић 1964в: 147) И поред противљења родитеља, њу и Мишу су послали у Пешту, али га је Дара убрзо напустила и отишла са кнезом Палфијем у Париз. „Било би у стилу да му се она заиста и врати напоследку, и да умре ту, у рођеној прашини.“ (Петровић 1964в: 148) Срце јој се сломило у дотицају са дуго жуђеном слободом, а љубав према Миши препукла, баш као и голубичино срце.

Приповијетка *Прејелица у руци* говори о драматичном сусрету младића с рањеном птицом у окупацијској ноћи 1942. године. Професор музике из једне затегнуте стварности живљења у ропству тражи излаз, налази своје мјесто у борби револуционара, и враћа достојанство човјека и умјетника. У овој приповиједи, можда, најбоље се види и осјећа сагласје повратника и рањене птице дивљег срца. „Запазио је, зачудо, као да је при том и његово било испод истога длана живнуло, и као да се и оно жури: хоће ваљда неки слог да удеси удвоје.“ (Петровић 1964г: 63) Понашање Вулета Рашанина према препелици и према Лени, Милени Баковић, његовој невеселој и притјешњеној породици, увелико се мијења доласком рањене препелице. Рашанин је тридесетогодишњак, без дјевојке, друштва, откинут од свијета, дјелује као да тоне у резигнацију. Он се враћа у град који не препознаје у окупацији, види једну тупу и бестијалну врсту људи. Постаје свједок до које све мјере људско понашање, али и механизам ратне силе може да све око

себе арогантно понижава и напада. Уз помоћ препелице један крајње трагичан лик, открива у својој души зраке сунца који су за њега у стварности угашени, обраћа се сићушном створењу које прекида таму његовог живота и уноси свјетлост у његову душу. „Видело се, од почетка, да му се њена нарав неће и не може, ни прилагодити, а камоли покорити.” (Петровић 1964г: 66) Дошавши у руке Нијемца, које су биле тврде и хладне, хладнокрвне и истраживачке, препелица убрзо умире, што је Рашанинову мајку учинило задовољном. „Није вам греота и срамота ... данас...у ово време...плакати за тако нечим...” (Петровић 1964г: 72) Након препелице, на исти начин се у његовом животу појављује Лена, млада револуционарка, која је од Рашанина супериорнија и виталнија, пада му у руке попут препелице и на исти начин одлази. Вељко Петровић је у овој приповиједи показао, како малена препелица, која је тежине свега стотињак грама, дивље природе, неукротивог срца и несталне природе, ближа човјеку од звјерињака људи.

У причи *Јастрѐб и шумске йишце*, Вељко Петровић се представља као поклоник природе који осликава хармонију која у њој влада. У средишту приче је драма која се одвија у лету између грабљивица и шумских птица. Безазлене шумске птице се уједињују у заједничкој борби против јастреба, који угрожава њихово постојање.

Сви су били ту, у том општем покрету, и чавке, и вране и гавранови, и свраке и гугутке и крешталице, и чворци и косови, и зебе и славуји и сенице, и дроздови и жутовољке, и штиглици са чкаљева и царифи из јасенових дупљица, чак су се дигле и ласте и врапци испод пударских и амбарских стреха. (Петровић 1964г: 26)

Очигледна је алузија на буну потлаченог народа против угњетача. У овој новели Петровића одушевљава птичја упорност, истрајност, њихов колективитет, али овдје он указује и на ману тог свијета, која се огледа у заборавности на коју указује Рака-Сацак: „Него, птичји народ, к’о народ, глупав и неумешан, забораван... Сутра ће им он опет конабити једно по једно, сваћаће се свраке с пилићима, вране са зебама. И тако. Једанпут-двапут годишње ако се сложе” (Петровић 1964г: 28).

У новели *Орлови*, Петровић прави паралелу између двоје заљубљених излетника и орлова, чиме још једном говори о узајамној хармонији и јединству природе и људи. У овој причи се љубав према животињама и дружење особа супротног пола доживљава као увертира за непосреднији додир и интимизацију. Анимална игра, младића и дјевојку буди на властиту игру која је назнака еротског и сензуалног.

Далеко изнад острва, тако да се чинило да су испод њих двоје, кружила су два орла. Већи, женка, био је потпуно миран и само што је нагињао разапета крила према струјама, док је мањи, мужјак, непрестано надлетао па се као стрела бацао тик до ње, или испод ње, одједном се усправљао и кљуном насртао на њену главу. Она само једва приметно трепне крилима,

ваљда од задовољства, као дама лепезом, па настави свој соло, достојанствени зрачни валс. (Петровић 1964в: 238)

Људи су некада слични орловима, некада врапцима који „прну одмах из прашине у небеса... Дабоме, а стигну до олука на стреји” (Петровић 1964в: 240). Орлови у небеским висинама су господари, док су на земљи, у лешинарској улози гротескни.

Они су нагнуто трчали, љуљајући се као камиле, ширећи крила све више, док не почеше њима, као претешким теретом који с муком тегле собом, ударати по тврдом тлу. То је било ужасно, заглушно ударање, бубатање проклете земље која их не пушта. Јурили су тако мучно и ружно једно петнаест метара, били су земљу крилетицама, грували као да се пластови строваљују, па се одједном одели сечење и звиждук оних брчних пера као два пара убојних сабаља, – и они се дигоше. (Петровић 1964в: 240)

Према писању Александра Пејовића, *Бацко и његова сестра*, једна је од најљепших Петровићевих приповиједака о животињском свијету. Прича говори о враголастој срни и немирном срндаћу, којима је писац подарио особине, осјећања и мисли дјечака и дјевојчице. Петровићева ланад, брат и сестра, нагонском еротиком долазе до саме границе инцестуозне могућности, иако им је татор травнички жупан. „Као да је и она сада први пут осетила да ово није више њихова недужна шала, да је ствар сасвим озбиљна, трагична.” (Петровић 1964б: 198) У односу двије животиње, писац је приказао све дјечје игре, симпатије, удварања која иду од љубави до разочарења. Љубавне заврзламе, кочоперна игра срндаћа је довела до прелома ноге. Након тога, убогаљеног срндаћа срна више није ни примјећивала. Срндаћ трагично гине, а срна одлази у дивљину. Вељко Петровић у овој краткој причи говори о сензуалној игри брата и сестре, назнаци инцестуозног односа и казни која из њега произлази.⁶

Прича *Рибница у кишници* говори о несрећи дјечака Жарка чија је рибница угинула у базену кишнице. Жарко исказује очеве ријечи, по коме животиње не могу да издрже додир људске руке: „Само, знаш, ништа не трпим те златне рибице, то је ко’ и пси и мачке, ове ја волим, слободне и дивље. Ал’ шта ћеш, кад оне неће да живе код нас, пада их ми волимо” (Петровић 1964б: 192). Познанство и међусобна симпатија према малој Добрили, постале су утјеха при помисли на угинулу рибницу. Петровић говори о првој љубави и првим загонеткама које она поставља. „Кад би само смео и могао оца и матер да пита: – да ли све мора да умре што човек, овакав као што је он, заволи и дирне?” (Петровић 1964б: 194). И у овој приповиједи Вељка Петровића љубав двоје младих се остварује кроз дружење са животињом.

У причи пуној живахног хумора *Буца и Боца* Петровић нам приповиједа о дјечаку од три-четири године, који је залутао у војвођанском

⁶ Разорна сила увијек уништава носиоце родоскрвног гријеха.

житном пољу и крави Шаруљи која је спасила дијете и теле и довела их кући. Писац нам приказује типичну дјечју радозналост за слободу и простор ван куће.

Бити сам, бити сам, пред овом огромном, недогледном множином, пред влаћем, затвореним а љуљкавим, што шушти; бити сам у том обиљу, у тој густини, а без страха да ће га неко од оних великих, бркатих, косматих, шакатих тргнути нагло за кошуљицу па и шопнути, онако врело и гласно... то је дивно, шта то све обећава. (Петровић 1964г: 180)

Вељко Петровић се у овој приповиједи бави дјечјом психологијом, говори о усамљености малих људи.

И не пада му на памет да се сети тескобне страве од осаме ван куће, нити би икакве везе имало ово, соло-бежање у простору без људи, с оним страшним осећањем усамљености, напуштености, кад се који пут пробуди у дну кревета а на његову дрњаву нико се не одзива. (Петровић 1964г: 180)

Дјечју радост прекида мрак, глад, жеђ и страх од неизвјесности и опасности, при чему се дјечаку придружује и теле Боца: „И, боже ме прости, у тој ситуацији те су две главе, те су две персоне, много личиле једна на другу” (Петровић 1964г: 186). Петровић нам прича о дјечјем најчистијем и најискренијем одушевљењу природом, жељи за свијетом који је ван простора дома, који је чаробан, примамљив, који открива нове појаве и чудесна бића. Дјечја пустиловина завршава се повратком у сигурност дома.

Новела *Матилда и Берта* говори о Матилди, обичној бијелој гусци и Берти, Јеврејки и слушкињи у кући православне, српске, имућне грађанске породице. Матилда је била другачија од осталих и уз помоћ племените дјеце једина је остала у животу од свих гусака. Петровић у овој новели пише са много разумијевања и проницљивости.

Домаће животиње, живећи у заједници с људима десетине хиљада година, подвргнуте чак у свом најинтимнијем животу човековој користољубивој и естетичкој вољи, чини се, попримиле су понешто од особина својих господара, или је и човек, у исто време, понешто примио од његових особина. (Петровић 1964г: 93)

Матилда није била срећна и није се припитомила, „приђе само толико да побере са земље кукуруз, али јој је бирикање стално исто, плахо, стално из опрезног одстојања” (Петровић 1964г: 94). Била је обазрива јер је познавала људску превртљивост. Једна ноћ, у којој је Берту походио љубавник, промијенила је Матилдин живот. Берта је Матилду, као свједока њене младалачке пустиловине, почела да малтретира. „А деца су заиста плакала од жалости и од беса, кад је већ сутрадан Берта почела да Матилду кљука, да је мучи и прља, и то тако прилежно како људи раде само кад их, с једне стране, гони љубав а с друге стране

мржња и освета” (Петровић 1964г: 98). Након Бертиног бијега, Матилда се на слободи није могла одмах повратити. Обје су биле избачене из једног животног круга јер су „људи нестрпљиви и себично гадљиви” (Петровић 1964г: 101). У сижеу ове новеле повезане су судбине једног женског бића и пернате животиње која на крају страда од газдинске руке. „А докторки је било, кад је наређивала да је закољу, очупају и перје сапуном добро оперу, као да најзад утире и последње трагове оне Берте која ју је ионако, у неку руку, обрукала” (Петровић 1964г: 101).

У причи *Арака њешоколонаш* Петровић нам у први план истиче кафецију Спасоја, који ријечима никада није одавао своја политичка начела. „Ипак, сматран је у полусенци његова локала као некакав окорели 'аписовац', 'српски јакобинац'” (Петровић 1964г: 103). Иако више није имао посјетилаца од 22. јуна 1941. године, код себе је имао папагаја Араку, љубимца доктора кога су одвели као сумњивог аријевца и совјетског симпатизера. Упркос томе што је Арака био стогодишњак, половином ћелав, неугледан, Спасоје се спријатељио са њим. И када су Нијемци походили његову кафану, Аракино „Хајл Хитлер” је оставило утисак да је он заиста петоколонаш, издајница, а Спасоју је на тај начин на неко вријеме спасио живот. Али, доласком јесени и доласком нових официра, исте ријечи другачије су дјеловале.

У тренутку, официр прелете леденим својим погледом по Спасоју и по осталима, па приметивши једва уздржани подсмех на њиховим уснама, скочи, дочепа Араку па поче њиме лупати по полици, по столу, док га свом снагом не удари о зид, пригњечивши га још и на поду, чизмом. (Петровић 1964г: 107)

Спасоје се након три недјеље вратио из притвора, али је из ина-та опет отворио кафану. Петровић за крај новеле оставља упечатљиву слику у којој сада око Араке на ђубришту зазиру и врране. „И јесте од њихова рода и није” (Петровић 1964г: 108). *Арака њешоколонаш* илуструје контакт између природне стихије и људске агресије, у коме се ова друга испоставља као опаснија и ширих размјера.

Меца мале баронице у првом плану говори о дивљој звјерчици, а у другом је то прича о дубоким и потресним стањима човјекове душе. Младунче је отето од медвједице, која је била усмрћена ударцем сјекире у брдовитим, ердељским Карпатима, да би послужио као жива играчка за кћер, малу баронесу, барона Биртнера, власника рударске компаније „Барон Биртнер и друг”. Баронеса је покретач варљиве и опасне игре завођења, а „чаролија те опасне игре неразлучива од магичног окружаја шуме, поља, растиња, птица и звериња” (Гордић 2000: 24). Ово је још једна приповијетка, у којој је животиња смјештена у средиште љубавне играрије између мале баронесе и младога Србина, доктора бечке технике. „Само је урођеној женској вештини и детињем јогунству и мажњи мале баронице успело да одржи склад и равнотежу између Меце и Доктора. Но и то само извесно време” (Петровић 1964г: 214). По барони-

чином повратку у Беч, Меца је остао у рукама шумских људи који су га учили циганским играма и услугама, те су од њега направили велику, олињалу и ружну прилику. Баронеса је одрасла, промијенила се и изгубила интерес за мецу: „Их, што је прљав и ружан, – и смрди” (Петровић 1964б: 217). Изгубила је интересовање и за Доктором, а његову жељу да се врати у Србију протумачила је као кукавички гест. Меца је свима постао страх и терет и послали су га у звјерињак. Као што је меца промјеном средине, људи и пријатеља отупио и постао меланхоличан, тако је и Доктор изгубио сваки интерес под притиском средине у којој се нашао.

Дијана је куче с педигреом пристигло из иностранства, свилено риђи енглески сетер и миљеница породице Пушкашевих, централна личност приповијетке *Дијана и Шаров*. Насупрот њој је Шаров, типичан пас наших предграђа, безрасна сорта, никаквог изгледа. Иако статусно на нижем положају, такав пас се никада не би обрегнуо у средини богатих, али социјалне разлике избрисало је међусобно симпатисање „да је Дијана заборавила своје славне претке и свој фини одгој; као што је и Шаров одједном сметнуо с ума; где је и с киме је” (Петровић 1964д: 40). Љепотица је проглашена неискусном, а Шаров је проглашен за варварина и наказу, који такву љепоту жели да оскрнави иако се Дијана над њим није згадила. „Сваки час су је хватали како се задржава иза капије вребајући да ову неко само одшкрине па да се искраде на улицу, на ту арену прљавих искушења, из овог свог раја од пристојности и чистоће” (Петровић 1964д: 41). Док су женски чланови породице Пушкашевих окривљивали Дијану, Шушкај је за све оптужио женски род и на крају усмртио Дијану: „Курво, приђи ближе, да те не мучим, да ти размрскам ту лепу, развратну главицу” (Петровић 1964д: 44). У његовој афективној представи Дијана је изненада постала туђе, ружно, грешно створење какво он није познавао. Окаљавши свој сталешки бољи положај и чистоту расе, постала је сувишна и предмет презира, те због тога он реагује необично сурово и дивљачки.

Pully von Jefimitch говори о пулину, сину умне Пулинке и Бодрога из Беодре, који је још као штене био прихваћен од стране Жулијете фон Јефимич. Упркос сталешким и имовинским дистанцама, пулин је због Жулијетине жеље да као и друге отијене даме има једну „salonfegih” пудлу доспио у дворац. Дијете једне пулинке која је стекла ауторитет међу стоком, сада је окупано у пјени.

И сад њено потомче, окупано у пени, мири на мошус или на пачули, око врата носи, наизменце један дан црвен други дан плав божур атласа, а да би му ослободила вид, Жилијета му је увојке на челу и њушци усијаним гвожђем уфркнула у коврцице. (Петровић 1964д: 165)

Због историјских прилика, рата, Жулијета је остала запуштена усједјелица, а *Pully* је враћен свом првом газди. Адаптација је потрајала, али је била успјешна. У овој новели Вељка Петровића, историја

трансформације од обичног пулина до господског, углађеног, украсног пса, и каснији повратак првобитном начину живота, укључује и човјеве преображаје од друштвених тријумфа до пораза.

Куса на месечини говори о вијерности пса господару. Куса је домаћа чуваркућа, сељачка цукела, неодређене расе и неодређене боје која свако вече под мјесечином изводи плес пред избјеглицом, Београђанином, Митом Чегарцем.

Он је пун ожиљака, то су успомене из бурне младости када се тек решавало његово првенство у селу. Из тога времена датира и скраћени реп који, као ни подсечени бркови на мушкоме лицу, није одговарао тадашњем укусу његових сељака. (Петровић 1964г: 86)

Куса је пас који је дочекао избјеглице које су га завољеле и за разлику од његових правих господара третирали као љубимца.

Али, сад осећа баш то, то опако, но пошто не разуме зашто, и пошто стално очекује повратак на старо, он је жалостан, и друштво Београђана, поврх изврсне хране, – шта је свињска балега према томе! – служи му као утеха, заборав. (Петровић 1964г: 88)

Доласком Нијемаца по Београђане, Куса је скочио за врат Нијемцу у одбрану свог газде. „Није било довољно што су Кусу револвером изрешетали, Немац га је још и мртва газио. При томе су скоро и заборавили зашто су заправо и дошли” (Петровић 1964г: 90). Петровић показује колико је човјек свиреп и јадан када над животињама исказује своју окрутност и осветољубивост.

О сливеним судбинама човјека и животиње говори једна од најљепших приповиједака Вељка Петровића *Јанош и Мацко*. Још у раном периоду Петровићевог стваралаштва уочљива је једна диспозиција „која ће се касније још више развити, диспозиција према приповедачким мотивима у којима ће спајати судбине човека и животиње” (Глигорић 1963: 41). Једног од најтрагичнијих усамљеника у Петровићевом стваралаштву и магарца Мацка везује дубоко пријатељство. Ријеч је о пријатељству између усамљеног, несрећеног, бившег адвокатског конципијента, достојанственог адраповца, човјека у отрцаном одијелу, бившег господина, интелектуалног Словака, манастирског фурунције Јаноша и магарца Мацка, који је заједно са Јаношем завршио у манастирској служби.⁷ Јаношева околина је препуна неразумијевања за његову прошлост и садашњост, као и његову потребу за пријатељством са животињом. Његов однос према магарцу је присан, људски и заштитнички, а животиња му замјењује све оно што је изгубио или могао

7 Петровићева прича о Јаношу и Мацку сажела је у себи дух Чеховљеве новеле *Туја*. Сиромашни кочијаш Јона у трагању за бићем коме може повјерити своју бол коју осјећа због губитка сина јединца, у свом коњу проналази пријатеља и саговорника. Чеховљевски сјетна новела била је предмет дивљења Иве Андрића.

имати у социјализованим односима друштва. Свој лични проблем он је сакрио под плашт односа са животињом.

Такав однос је за њега штит од радозналости света, заклон од свега онога што би повредило његове душевне ране; такав однос је поезија његове трагике, у садржини приповетке лабудова песма његовог несрећног живота. (Глигорић 1963: 41)

Јанош је дошао у манастир како би заборавио и био заборављен, али му манастирски живаљ то није допустио. Ћифтински и простачки менталитет људи, хтио је да задре у свијет човјека и животиње. Нико није имао слуха за његову личну трагедију, био је само предмет исмијавања, чиме је његова позиција била трагична, гротескна, мрачна и безизлазна. Мацко није само симболично, већ и стварно разумно биће, Јаношев друг, саговорник, „дакле судбински блиско створење које самоћу и беду испуњава топлим дахом живота” (Филиповић 1980: 57). За Мацка, Петровић пише: „Има памети и душе, као човек”. Лежећи на трошном лежају од кукурузне свиле Јанош осјећа блискост са животињом којој отвара душу, јада се и повјерава. Жељан разговора он своје вријеме и самоћу испуњава топлим дијалогском ријечју и бесједом. „У њему човек није измирен с ништавилем, већ је у стању да очува достојанство, да осмишља свој убоги кут и свемир” (Филиповић 1980: 60). Јанош је настрадао од удара копита свог Мацка, коме су зле манастирлије из личне забаве убациле запаљени труд у ухо и он је од бола и страха подивљао. Мацко је након смрти свог пријатеља побјегао, сакрио се и скапао. За његову се судбину није знало, све док пси нису набасали на његово трупло, „а сад лежи код потока, цркве, дигнутих ногу и искежен” (Петровић 1964: 388). Петровићева приповијетка говори о људској пакости, која се не зауставља на човјеку, него се преноси и на животињу, „на објекат његовог пријатељства и љубави, као у доцнијој Андрићевој приповеци 'Прича о везировом слону'” (Вучковић 1990: 411). Вук Филиповић поенту новеле *Јанош и Мацко* исказује ријечима: „Близина кротке и привржене животиње одбрана је човекова од зверињака људи” (Филиповић 1980: 59).

3. ЗАКЉУЧАК

Приповијетке које смо обухватили овим радом у маси од двије стотине и педесет, колико их чини Петровићево прозно стваралаштво, видно одступају од осталих и потребно је било посветити им пажњу коју оне заслужују. Вељко Петровић био је изврстан познавалац стварности и рјечника животињског свијета, а његова проза изузетно насељена тим бићима. Из анализираних приповиједака видјели смо, да Петровићевој стваралачкој природи више одговара поетска дескрипција спољашњих манифестација унутрашњег живота. Посебно га је занимала заједница

живота људи са животињама, од којих су на првом мјесту птице, оно што је он као пажљив и дубоко заинтересован посматрач увидио као укрштање међусобних утицаја. Животиње су смјештене и у паланке и на салаше, па све до урбане средине града, уткане у животе интелектуалаца, пијаница, калуђера, учитеља, ратника, баронеса, повратника, манастирског живља, убица. Читава студија се може сачинити о међусобном односу људи и животиња, од тренутка када се безазлено играју, па све до момента када их савлада зов дивљине. Његове приповијетке одишу човјечанском топлином која се опире ружној и изобличеној стварности. У друговању човјека са животињом, Петровић је показао да ипак постоји нешто сунчано и утјешно у том пријатељству, насупрот негативним, одбојним силама нормативног грађанског живота.

У Петровићевим приповијеткама животиње су подиствене на степен лика и на тај начин писац продубљује слику тог свијета у цјелости. Његов анимални свијет је слојевит и разноврстан и читаоци имају прилику да се упознају са свијетом голубова, препелица, шумских птица, јастреба, орлова, гусака, телади, ланади, рибица, папагаја, паса, магарца. Кроз слику односа човјека и животиње, он је говорио и о здрављу, али и хроничним болестима та два свијета. Човјек у аналогји са животињом приказан је у процјепу између друштвених стега, усамљен, као жртва, жељан природе и слободних простора. Видјели смо да свијет крилатог и крзнатог живота није увијек идеализован, иако је у већини приповједака то свијет бића која имају приснији и чистији однос од људских јединки, али тај свијет има и моћ катарзичког дејства на човјека. Петровић се открива као писац који се дивео природи и бићима која је настањују, те је због тога веома значајно о њему говорити као о анималисти, који нам је приказао све врсте љубавних игара, егзистенцијалних драма, балада о животињи и човјеку, природних стихија и људских агресија. Приповиједао је о љубави између самих животиња, људској љубави према животињи и љубави која се рађа између парова подстакнута дружењем са животињом. Читали смо о искреним љубавима, љубоморама, невјерствима, осветама, мирним самоћама, двојној смрти, покушају припитомљавања дивљине, непремостивим безданима људског и животињског свијета. Петровићев поглед на свијет природних и цивилизацијских креатура, показао се као многостран, занимљив и значајан, а тема односа човјека и животиње богатом и слојевитом.

Извори

Петровић 1964: В. Петровић, *Сабране приповијетке, књ. 1: Варљиво пролеће*, Нови Сад: Матица српска.

Петровић 1964а: В. Петровић, *Сабране приповијетке, књ. 2: Изданци из оцаљена њрма I*, Нови Сад: Матица српска.

Петровић 1964б: В. Петровић, *Сабране приповећке, књ. 3: Изданци из оцаљена њрма II*, Нови Сад: Матица српска.

Петровић 1964в: В. Петровић, *Сабране приповећке, књ. 4: Земља*, Нови Сад: Матица српска.

Петровић 1964г: В. Петровић, *Сабране приповећке, књ. 5: Разговору никад краја I*, Нови Сад: Матица српска.

Петровић 1964д: В. Петровић, *Сабране приповећке, књ. 6: Разговору никад краја II*, Нови Сад: Матица српска.

Литература

Бахтин 1967: М. Бахтин, *Проблеми њоећике Досћојевској*, Београд: Нолит.

Вучковић 1990: Р. Вучковић, *Модерна срјска ѡроза*, Београд: Просвета.

Глигорић 1963: В. Глигорић, *Ољеди и сћудије*, Београд: Посвета.

Гордић 2000: С. Гордић, *Ољеди о Вељку Пејровићу*, Београд: Завод за ућбенике и наставна средства.

Јеремић 1985: Д. Јеремић, Вељка Петровића поглед на свет, у: Ж. Милисавац (уред.), *Дело Вељка Пејровића*, Нови Сад: Матица српска, 83–100.

Кличковић 1977: С. Кличковић, *Есеји*, Ниш: Градина.

Кољевић 1985: С. Кољевић, Приповедачка уметност Вељка Петровића, у: Ј. Јерковић (уред.), *Дело Вељка Пејровића*, Нови Сад: Матица српска, 127–141.

Кош 1980: Е. Кош, *Приповећка и приповедање*, Нови Сад: Матица српска.

Огњановић 1982: Д. Огњановић, Анимални свет у прози Вељка Петровића, *Сомбор: Домећи: часојис за куљшуру*, год. 9, бр. 28, Сомбор, 82–87.

Новаковић 1969: Б. Новаковић, *Вихорно раздобље*, Нови Сад: Матица српска, 67–104.

Пејовић 1977: А. Пејовић, *Живој и дело Вељка Пејровића*, Београд: Слобо љубве.

Таутовић 1982: Р. Таутовић, Технократ из Раванграда, *Сомбор: Домећи: часојис за куљшуру*, год. 9, бр. 28, Сомбор, 44–49.

Филиповић 1980: В. Филиповић, *Уметност Вељка Пејровића*, Приштина: Академија наука и уметности Косова.

Цветковић 2011: Т. Цветковић, Границе реалистичког метода Вељка Петровића, у: М. Јосић Вишњић (уред.), *Вељкови дани 2011*, Сомбор: Градска библиотека „Карло Бијелички”, 23–38.

Tanja P. Kojić / THE RELATIONSHIP BETWEEN ANIMALS AND HUMANS IN THE PROSE OF VELJKO PETROVIĆ

Summary / The role of animals in literature has always been not only thematically but also stylistically significant since Aesop and Orwell. Literary criticism noticed that Veljko Petrović possessed the skill of a great storyteller and observer of life, especially in the domain of the animal world, calling him the best animalist in the Serbian literature. The presence of animals in Veljko Petrović's short stories is at the heart of his narrative dramaturgy and points us to the connection and reflection of the animal world in the human world and vice versa. In his stories, Petrović reveals to us that there are interesting details in the animal world as well as in the human world, and that animal creatures often have a closer and purer relationship

than individuals in the human world. In these stories, animals and birds experience dramas, they have almost human feelings, and the writer introduces us to the secrets of nature and wins us over to that world through his love.

Keywords: Veljko Petrović, animal world, animals, nature, short story

Примљен: 21. септембра 2023.

Прихваћен за штампу фебруара 2024.